

ACC. N:R **M. 9592**:1-15 (avskrift 7 sidor)

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland

Upptecknat av: Blenda Andersson

Härad: Albo

Adress: Skövda, Vislanda

Socken: Vislanda

Berättat av:

Uppteckningsår: 1945

Född år 1880 i Vislanda

Jultillappan och jultorste 2-1-15.

LUF. 48.

ACC. N:R M. 9592://

Svar på frågelista L.U.F. 48
julklappar och jultomtar.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

De så kallade julklapparna äro nyare tiders bruk. Förr i tiden var det ej brukligt med julklappar. Men matmodern skulle ge sitt husfolk och sina barn något klädesplagg till jul, såsom ett par strumpor eller vantar, hängslen eller en stickad halsduk eller en sjalett, eller ett förkläde. Barnen fingo vanligen något klädesplagg, som de behövde. Leksaker till barnen fanns ej att köpa så barnen fingo leka med hemgjorda leksaker, såsom snurrbossar, pilbössor "farbässer, barkhästar, trillor av trä, lekbollar av "fäto" (av nöthår) samt tall- och grankottar. Och så hemgjorda dockor med huvud av en trase, däri man stoppade ull och sedan band man ihop trasan med en tråd.

Den seden att varje medlem av familjen skulle ha "något nytt till jul", är troligen mycke gammal. Ett gammalt ordspråk säger: "Den som inte får något nytt till jul, han får sitta på huggekubben". På den tiden var julklappar eller julgåvor ej uppfunnit. Man sade blott: "något nytt". Första gång min mor (född 1835) hörde talas om, att någon utomstående gav en familj en gåva, var i början på 1840. En bondpojke, ville upp - vakta sin älskade, en bonddotter i grankället, och gjorde en

ACC. N:R M. 9592:2.

ljuskrona av ståltråd, trä och kulört papper med 8 ljus. Denna upphängde han obemärkt i förstugan, där föremålet för hans hyllning bodde, medan de åto kvällsmat på julaftonen. Och när han tänt ljusen öppnade han dörren till stugan på glänt, och sade: "God jul!" samt försvann blixtnabbt därifrån. Alla rusade ut i förstugan, men sågo endast en vacker julkrona, som hängde i taket och brann. Detta spreds i vida trakter och ansågs som en synnerligen fin, enastående och storartad hyllning - jag kanske bör tillägga att ynglingen blev gift med flickan. - Så blev det liksom en sed, att om någon utomstående ville uppvakta en av familjemedlemmarna med en present t.ex. en duk, en halsduk, ett klädningtyg, sjalett, förkläde e.dyl. så brukade man ljudlöst öppna dörren till stugan, när alla av familjen voro samlade därinne, såsom vid kvällsvarden på julaftonen, och kasta in paketen så den rullade utåt golvet, samt försvinna så fort som möjligt, innan någon av familjen hann rusa ut och taga fatt på honom. Paketen, som numera kallades "julklapp", var inlagd i gråpapper, varpå givaren, om han var skrivkunnig, skrivit emottagarens namn eller initialer. Vilde givaren visa vem han var, knackade han på dörren, innan han kastade in paketen. Där det var vuxen ungdom i huset, brukade man på skämt kasta in en värdelös sak eller bl.a. en av mottagarens egna kläder, till någon av dem i familjen. För att riktigt narra

2

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 9592:3

3
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

både mottagren^{a/} och de övriga, brukade initiativtagaren, om det var spårnö först gå ute på vägen ett långt stycke fram och tillbaka, för att vilseleda dem på spåren.

Både vänner och ovänner gävo varandra gåvor på detta sätt. Jag hörde då jag var barn, att en mansperson här i socknen en julafton fick en sådan julpaket innehållande yttre ändan på en sugga. Det hade även hänt, att någon hade fått en oxsvans, andra svinhår, oxhorn, hartassar, en trasig sko etc.

Julklappar till hela familjen blev ej brukligt bland allmogen förrän på 1900-talet. Under de båda senaste årtionden på förra seklet, upphörde seden, att alla skulle ha "något nytt" till jul. I stället var det de minsta barnen och tjänarna som fick julklapp, bestående av ett mindre klädesplagg, vilket husmodern gav dem i handen. Den där gamla seden: "Sitta på huggekubben", passade ej för den nya framträdande kulturen, utan lades bort som de andra fördomar, och följaktligen nya klädesplagg till alla. Det var inte nödvändigt, att just få det nya plagget på julafton. Det hette: "till jul", så t.ex. den som fått en ny klädning sydd före jul, behövde inte "sitta på huggekubben".

Som sagt blev det ej brukligt med julklappar till hela familjen förrän i början på innevarande sekel. Man lade in sakerna i olackade paket (med vanligt omslagspapper) julklappsut-

ACC. N:R M. 9592: 4

delningen var olika i olika hem. Antingen delade husmodern ut dem vid eftermiddagskaffet eller vid aftonmåltiden på julaf-tonen, eller lågo julklapparna jämte var och ens kaffekopp eller vid ens kuvärt på julbordet. Eller lågo de på ett bord, där var och en fick taga sin paket. Julklappsrim var ej brukligt. Jultomte infördes ej här förrän efter första decenniet efter sekelskiftet. Tomten var då klädd i totemask, liksom nu, med röd tomtelua och mer eller mindre utklädd, såsom rocken vänd eller dyligt, med röda band om livet etc.

Första gång jag såg bilden av en jultomte, var på ett vykort s.k. julkort.

Bruket att giva varandra julkort, uppkom i början på detta århundrade, då ungdomen småningom började giva varandra julkort med önskan om god jul. Nyårskort, som var brukligt förr i tiden i högre kretsar, förekom ej bland allmogen. Julkorten voro en gren av vykorten, som utkom i handeln först i början på seklet.

A kläda ut julbocken var en gammal sed här i trakten, som försvunnit med alla andra gammaldags sedvänjor. När de förr haäde julalekstuga brukade de bland andra lekar kläda ut en julabock. En äldre kvinna har berättat för mig, hurudan den första julbocken, som hon såg, var klädd. En person, som kröp på alla fyra, hade kastat över sig en getskinnsfäll med håret

4
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 9592:5

utåt. I handen hade den en potatishacka med skaft. På hackan hade man dragit en vit vante, som skulle föreställa bockens huvud. På vanten voro fastsydda två stora svarta knappar till ögon. Tvenne bockhorn voro även bundena vid hackan. När den, som agerade bock, kröp utåt golvet, vände han "bockahuvudet" än åt den ena sidan än åt den andra, så det såg ut, som bocken vände på huvudet, och så bråkade han. Och när bocken gick omkring, bråkade han och stack hornen under flickornas kjolar. "Å ja va så rädd, så ja trodde ja störtade, men di anre bara grinade åt mej" sade berätterskan till slut.

Förr i tiden då det ej fanns några nöjesanordningar, brukade ungdomen, för att förströ sig, hitta på att kläda ut sig, och sen gå i gårdarna och be om nattlogi eller annat påhitt. Flickorna klädde ut sig till pojkar, ibland till luffare, och pojkar-
na till käringar och ibland till tiggarekäringar eller fina fruar. Ibland klädde flickorna ut sig till män och pojkar-
na till flickor och gingo till någon gård där det fanns ungdom, och knacka ut dem. Det var konsten att kläda ut sig så, att man ej var igenkänd. Det var mest spännande. Man klädde alltid ut sig om kvällarna då det var mörkt, och ej månsken. Nöjet att kläda ut sig, förekom ej blott vid jul utan under hela den mörka årstiden. Vid jul brukade också några ynglingar "rida stafan" tidigt på morgonen Annandag jul. Och då voro de utkläd-

5
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

julklappar

ACC. N:R M. 9592:6

da på alla möjliga sätt, såsom vrängda rockar och mössor. Oxsvansar till plymer och bjällror och koskällor om halsen, som skramlade. De voro sotade i ansiktet. Och redo från gård till gård och sjöngo "Staffans visan".

Förr i tiden hittade de unga på att kläda ut sig till spöken. Då tog dem på sig ett vitt lakan och så gingo de på strump-lästen, för stegen ej skulle höras, utan gå så tyst som en ande. Sen gingo de att möta en person de ville skrämma, eller ställde de sig på någon plats, där det kunde tänkas, att det spökade. Vann spöket skrämma det utsedda offret, så det sprang för livet, var det roligt och spännande. Men blev det upptäckt, vem som agerade spöke, var det snopet och misslyckat. Det har berättats att en karl höll på att skrämma ihjäl folket på en gård. Han hade urholkat en större kålrot ("skråpansikte" fanns ej förr i tiden) och skurit hål på sidan till ögon, näsborrar och tänder. Sedan hade han satt ett litet brinnande ljus i kålroten, som han fäst på en brädlapp, och brädlappen var fastspikad i ena änden på en stake. Själv hade mannen över sig ett vitt lakan, och över baksidan på rovan och på brädan låg ett svart skynke. Sedan bar han den urholkade kålroten, som såg ut som ett ansikte med eld i mun och ögon och näsa, över sitt huvud, så spöket var en lång figur. När denne karl kom till gården, där han skulle spöka, ställde han sig utanför ett av fönstren till stue-

6
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 9592 7

rummet, där mannen, hustrun och barnen voro samlade. Hustrun fick först se det hemska spöket i fönstret. Hon tog sig för bröstet och suckade, å sa: "O, far," (hennes far hade nyligen dött) varpå hon svimmade och föll ner på golvet. Barnen började skrika av alla krafter och springa upp i sparlakanssängen, där far låg och villade. När pigan och drängen, som voro i köket, hörde skrällen och skriket, rusade de in i stugan. När pigan fick se den hemska synen i fönstret, svimmade hon också och drängen stelnade av förskräckelse. Mannen såg en lång stund på spöket, även han trodde det var en gengångare och började läsa böner. Men sen kunde spöket ej längre hålla sig för skratt, utan släckte ljuset och gick därifrån.

Upptecknat av
Blenda Andersson
Skörda, Vislanda.
Småland.

7
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Spöke

Landskap: Småland Upptecknat av: Wanda Lindman
 Härad: Skara Adress: Wanda Lindman
 Socken: Skaraboda Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1945 Född år 1880 i Skaraboda

Jag var på prästgården den 26. 7. 48
 julkalppar och julbrev
 Denna kvällen julkalpparna var
 många. Tidens barn. För i tiden var
 det i bruk att med julkalpparna
 med julbrev som skickades till
 släkten och sina barn och att kalles
 på jul jul, som de var strumpor
 eller varter, kängor och en stövel
 kalles och en sjallet, men ett för
 släkten barnen fick vanligen något
 klädplagg, som de behövde. De ha
 der till barnen fanns i att säga
 till barnen fings betta med dem

Skriv endast på denna sida!

Leif Eriksson

ACC. NR

M. 9592:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gjorde omvändningen, påbörjade "fir-
båren", barkhållaren, trävarv av trä,
linballen av "pösta" (av råttbark) som
lämnade sig grynigt. De är gryniga
därmed med kornet, som är fuktigt,
därmed som slappade, ut i ordan
som i den stora trävarv i Träd.

Den ordan, alltså middeln av familjen
skulle ha varit "fir" och "pösta".
Därmed som grynigt, och som
mått underifrån. Den som
inte har något uti den sub.
den för uti på slappade. Den som
De som tillägnade sig grynigt, och som
säger sig grynigt. Den sade Blott
Kärl. Det är fuktigt, och som
fuktigt. Den fuktigt, och som
utmaning, och som familjen, och som

ACC. NR M. 9592:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

var i bogen på 1848. En boudoir
vidt uplyst, som ständigt
hålls i renlighet, och gäst-
saftiga. En stältrad, trä och
kylor papper med 8 ljus. Denna
uplyst, som ständigt i fönstern,
den framåt för boudoir
boudoir, under de äro. Boudoir
på fönstern. Och den som fönstern
och ständigt den ständigt. Den ständigt
gläntad, och den ständigt för
svensk. Boudoir ständigt. Boudoir
ständigt. Och i fönstern, och ständigt
dett. En vacker, och ständigt. Den ständigt
den i boudoir och ständigt. Och ständigt
i viden. Boudoir och ständigt. Och ständigt
en symmetrisk för, och ständigt. Och ständigt
ständigt. Boudoir och ständigt. Och ständigt

3
julkalender
per

ACC. N.R. M. 9592:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

— 4

gulklip-
par

här tilläggas att under denna årstakt med
flertalet i husen det skedd en del
att som vi genom utomstående vill
apparat till en familj medlemmarna
med en person till. en del av en del
dela, att till exempel, något förklar
den i detta så berättade om självet
samma medlemmarna tillgången, men alla av
familjen som varit i denna, som
vid tillkomsten på det efter att och
härta i till detta så som en del ut det
såsom en del försöka, så fort som
målet, som någon av familjen
samma om det till detta till
om tillgången till denna till
härta till detta så som en del
om till detta så som en del
härta till detta så som en del
om till detta så som en del
härta till detta så som en del
om till detta så som en del
härta till detta så som en del
om till detta så som en del

ACC. NR M. 9592:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

praktiskt innehållande ytterre ändringar på
en sagg. Det hade dock varit, att
någon få en annan, andra svin-
lar, och horn, borta var, en tveig
etc. etc.

6
julkal-
par

Julkalpar till hela familjen
blivit behållit bland allmoget
först på 1900-talet. Under de
sista åren av 1800-talet på
julkalpar, uppmärksammade sedan, att
nya utgåvor. De "nya" utgåvor till
julkalpar, som i P. de senaste
åren, och i försäkrare som fick
julkalpar, bestående av ett mindre
bitar av papp, vilket kallas
gav dem i hand. För de gamla
sagor: "Lilla på ryggen", passade
i för den nya framträdande kul-

ACC. N.R. M.9592:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7

Ensam, utom lada bröt som andra för-
domar, och följaktligen nya beaktningar
till alla. Det var inte nödvändigt att
just på det nya pappret på julfloran. Det heter:
"Den jul" som det är. Den som föll en ny
kådadning, guld för jul, och så
inte "Lilla på kuggkubben".

Den sagt blev det y bruktigt med jul-
klappar. De hela familjen fören i början
på immensant skilten led in skorna i
skickade på ett julklapp. De båda
och alla i alla barn, sötningen
detade, brunnadon ut den vid efter
middagstid vid en skilten
på julfloran, den lilla julklapp
na gjarna, var och en klapp
med en tur på julbordet. En
laga de på ett bord, det var och en
+ Had varit om möjligt.

Jul-
klappar

ACC. N:R M. 9592: 8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

— 8

jubel-
klapper

Jubel Toyen som jag best. jubelklapper-
samma som jag best. jubelklapper
inifrån af hvar förtän efter första
decenniet efter jubelklapper. Torsten
var den bladd i Torstenask, likson
my sand och Torstenask och med alla
sundera utblidd samma rekord vänd
alla deligt med röda band om-
lind

Första gång jag såg bilden av en
jubelklapper, hvar jag ett ryttare
s. k. jubelklapper.

Men det att göra varandra jubelklapper,
upphörs i början på detta århundrade
den varandra jubelklapper som jag såg
varandra jubelklapper med jubelklapper
och jubelklapper som var jubelklapper
lyst efter i hvar i hvar jubelklapper.

ACC. NR M. 9592:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

från honom i blanda uttrycken. Jule-
kvällen blev en gammal en syttio
fem, som uttryckligen nämndes först
i boken på sidan 10.

Att klida ut i julkvällen var en
gammal sed. Det är förklarat
som försvunnit med alla andra
gammalalders seder. Det är de
som hade julstämman brukade de
klida under julen. Klida ut en
julstämman har aldrig varit. Det har
han stått på mig, berättade den första
julekvällen. Det var så, och
det var den personen som kryp på
ett tyra hade stått till mig
en julekväll med häst i
att klida under julen en på-
tänkta, med skift. På banken

julekväll
pass

ACC. N:R M.9592:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV 10

hade som jag icke kan vilja vandra,
som jag icke kan vilja vandra,
som jag icke kan vilja vandra,
som jag icke kan vilja vandra,
som jag icke kan vilja vandra,
som jag icke kan vilja vandra,
som jag icke kan vilja vandra,
som jag icke kan vilja vandra,
som jag icke kan vilja vandra,
som jag icke kan vilja vandra,

Var den som jag icke kan vilja vandra,
Var den som jag icke kan vilja vandra,
Var den som jag icke kan vilja vandra,
Var den som jag icke kan vilja vandra,
Var den som jag icke kan vilja vandra,
Var den som jag icke kan vilja vandra,
Var den som jag icke kan vilja vandra,
Var den som jag icke kan vilja vandra,
Var den som jag icke kan vilja vandra,
Var den som jag icke kan vilja vandra,

Just-
klapper

ACC. NR M. 9592:11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En i källan till det som följde några
några ordningarna, brukade utse-
dantim, för att förtro sig, kitta på
att blada ut sig, och om gå i gårdarna
och be om matlag, eller annat gånge.
Fästerna blida ut sig till pojkar, i
bland till luffarna, och pojkarne till
kärvingar, och till blund. Till Fjögarnstärningar
och från fruar i blund blida ut sig till
sterna, i blund blida fästerna ut sig
omn och pojkarne till fästerna och gånge
den någon gård där det var en smygare, och
brukade ut dem. Det var konstigt att blida
ut sig se men i var lag brukade. Det
var mest sammanhängande blida ut sig
ut sig om buterarna, att det var märkt,
och i meningen stäl ut blida ut
ut sig, förkarna i blid vid full uten

fullklap
par

ACC. NR. M. 9592:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

18

under den som mörkade i staden. Vid
jul brukade också några ynglingar
rida ut på morgonen på morgonen
och kommande julen de var de
utbildade på olika sätt, så som
vängden, rosen och mässen. De
svanar till pluggen och byråerna
och hushållen och så vidare, som
de sålde. De var också i ansik-
tandet och från gård till gård och
sjones "Stappand" vison.

De som i blivna tider de unga på
att bli ut till de olika. De tog
dessa på sig till och så fram och så ginge
de på strövtåg för strövtåg. De
skulle i arbeten på så tygt som den
men de som ginge de till olika som på så de
ville skrämme, men ställde de sig på

ACC. N:R M. 9592:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

någon plats där det kunde tänkas att det
samlades någon spökeströmmen det
utredda offret så det spöke för livet,
var det sådant och spökeströmmen. Men blev
det upptäckt, var det spökeströmmen,
var det spökeströmmen och spökeströmmen. Det har
berättats att en hus häll på ett spökeströmmen
idag sådant på en gård. Den hade ut-
skakat en stavn. Kåströmmen "strömmen"
fanns på fjärr. Det var och skurit häll
på ett hus ögon, och skörras och
Tänkte en sådan hade varit ett litet
brömmen till ena i kåströmmen som
har fast på en brömlapp, och brö-
lapparna var fastspända i en annan
spökeströmmen. Det var spökeströmmen över sig
att ett lakan, och var basidan på
öronen och på brömlapp ett litet
1)

13

spöke

ACC. NR M. 9592:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

— 14
späcke

skynke. Esten har hem den urholkade
hållningen, som såg ut som ett an-
sikte med ett i öronen, och ögon och
näsor, som ett krusid, så mycket
var en lönig figur. För denna hark
som till gäst, där han ställde upp
stund, han sig ut för ett av fjärran
sturesmannat, som var i hustrum och
varum vore samlat. Hustrum fick fört
in det krusid, som det i fjärran. Hon
var sig för bröstet och suckade, i sa:
"D. Gorp" (hon var för både ynglingen dött)
när i den svinnade och föll ned på
salvet. Bommen krusid skraka om all.
Krusid och vinnare upp i spindel
singen, där han sig ut för den.
Här punkt och dragning, som var i
sitt, hört skratten och skratt,

svärade de som i stället för någon
frihet och län förvärfva sig i sinnet
svinnande om arbetet och de som i stället
vände sig förskottstulden. Nämnda sig
en lång stund på spåret, även han
beddals det som var på gångarna och
högsta tankarna i den. En kunde
spådet y tågar. Han sig för skott,
utan släppta hjulet och gick därifrån.

Spöke

Appellatet av
Herrn Andersson
Eriksson
Lund